

І.А. Козловський

Донецький національний технічний університет, Україна

Центр релігієзнавчих досліджень та міжнародних духовних стосунків, Україна

ЦЕРКВА ХРИСТОВА (CHURCH OF CHRIST) В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ПРОНИКНЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Стаття присвячена розгляду постання реставраційної конфесії «Церква Христова» (Church of Christ) в незалежній Україні. Автор, аналізуючи діяльність Церков Христових на українських теренах, прийшов до висновку, що за останні двадцять років ця реставраційна течія американського християнства стала частиною сучасного релігійного життя в Україні, пройшовши складний етап адаптації та інкультурації до українського соціокультурного контексту.

Актуальність теми. Набуття нашою країною незалежності та її демократизація створили умови для включення України до всесвітніх сучасних духовно-релігійних і соціокультурних процесів. Відновлення церковного життя, пожвавлення інтересу до духовно-релігійних аспектів буття у поєднанні з активною місіонерською діяльністю представників зарубіжних релігійних напрямків привело до «вибуху релігійності» і формування нової релігійної мапи України. Масштабні трансформації, що відбуваються у суспільстві протягом останніх двох десятиліть, вимагають системного і всебічного наукового вивчення. Серед зарубіжних релігійних течій, що прийшли в Україну, знайшли своїх послідовників і продовжують зростати, релігійний рух Церков Христових посідає особливе місце. За порівняно невеликий історичний термін Церкви Христові в Україні еволюціонували від перших невеликих громад, що майже повністю поклались на підтримку своїх «братських» церков з американського континенту, до релігійної течії, що вже має свої характерні риси – євангелізаційно та соціально активну. У сусідніх країнах Європи і в Росії ми не знаходимо такого феномену швидкої інкультурації Церков Христових у духовно-релігійне життя соціуму – найбільша громада Церков Христових на всьому європейському просторі знаходиться саме на території України.

Актуальність даної роботи викликана необхідністю дослідження історії розвитку, особливостей та сутності Церков Христових. Вивчення даного релігійного феномену вимагає від дослідника розуміння основ і відправної точки Церков Христових – Реставраційного руху в американському християнстві та ідеї новозавітної церкви як орієнтира віри й практики християн. На території України громади Церкви Христової діють вже більше двадцяти років і, незважаючи на багату 200-річну історію цього руху, багато дослідників відносять їх без усяких на те підстав до неохристиянських течій. У своїй статті автор аналізує історію і особливості розвитку цієї християнської течії в Україні. Детальне вивчення історії становлення руху Церков Христових та основ його віровчення і практики надасть можливість випрацювати способи зміцнення міжрелігійного і державно-церковного діалогу, активізації співпраці у міжцерковній та державно-церковній сферах українського суспільства.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження релігійного феномену «Церков Христових» (Church of Christ) як спроби повернення до ідей та практики новозавітної церкви раннього християнства, а також формування, еволюції, поширення й адаптації до контексту і умов сучасного світу, у тому числі й України. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань:

– дослідити місіонерську активність Церков Христових на території України з другої половини ХХ століття до сучасності, виявити характерні риси й ареал поширення руху;

– виокремити головні соціальні й культурні тенденції у роботі Церков Христових на українських територіях;

– проаналізувати історію розвитку руху Церков Христових в Україні, виявити етапи і динаміку розвитку даного руху в умовах українського соціуму;

– дослідити соціальну активність і відкритість Церков Христових в контексті розвитку громадянського суспільства.

Об'єктом дослідження є феномен Церков Христових (Church of Christ), а **предметом дослідження** – історія проникнення Церков Христових в Україну та їх адаптація до реалій сучасного українського соціуму.

Методи дослідження. У процесі роботи окрім загально історичних та філософських методів автор використовував метод каузального аналізу, за допомогою якого розкрив причини появи Реставраційного руху у християнстві і, як наслідок, формування нового релігійного феномену – Церков Христових. Автором був здійснений змістовний історичний аналіз формування й розвитку руху Церков Христа. Також був використаний метод компаративного аналізу розвитку руху Церков Христових на території США та України, що дозволило виділити новаційні елементи в діяльності Церков Христових в Україні.

Як теоретико-методологічну основу автор використовував, по-перше, праці, присвячені загальнотеоретичним і методологічним проблемам релігієзнавства – А. Колодного [1], Л. Филипович [2], П. Яроцького [3], В. Єленського [4]; по-друге, класичні праці американських дослідників даного руху – Г. Холлуея та Д.А. Фостера [5], М.А. Нолла [6], Л. Гаррета [7] тощо, і сучасні дослідження даного релігійного напрямку – насамперед, П. Павленка [8] та інших.

«Церква Христова» (Church of Christ) в Україні – це історично досить нове явище. Ми практично не маємо жодних відомостей про діяльність цієї церкви і всього руху Реставрації в нашій країні у період до 1917 року, а також між двома світовими війнами. Але є свідчення стосовно контактів діячів україно-російського євангельсько-баптистського братства з представниками Реставраційного руху і Церкви Христової і навіть дискусій стосовно теологічних і організаційних нюансів побудови церкви. Відомо, що євангельські християни і баптисти також стояли у різні моменти своєї історії (а деякі лідери висловлюють ці ідеї і зараз) на позиціях самостійності й незалежності кожної помісної церкви без визнання будь-якої організаційно-керівничої або адміністративної влади над громадами, окрім Ісуса Христа. Але відмінність баптистської позиції від Церкви Христової полягає у пошуках механізму компромісу між самостійністю і необхідністю взаємного спілкування. Цей принцип реалізується у створенні баптистських союзів, які повинні допомагати віруючим у вирішенні їх проблем у вигляді духовних порад та інших форм підтримки. Цей принцип і був предметом обговорення одного з лідерів євангельських християн початку ХХ століття І. Проханова під час його зустрічей з представниками Церкви Христової у США [9, с. 362]. Як пише П. Павленко, «зважаючи на те, що Церкви Христа виникли в США, то й місіонерська робота цієї конфесії у світі пов'язана в основному з роботою американських проповідників і місіонерів» [8, с. 354].

Перші достовірні історичні відомості про початок розповсюдження ідей Церкви Христової на території України датуються початком 50-х років ХХ століття. Згідно з інформацією, що опублікована у довіднику Мак Лінна «Церкви Христа у всьому світі» [10], у розділі, присвяченому Україні, стверджується, що у 1952 році Отіс Гейтвуд пропові-

дував у Радянському Союзі, в тому числі й в Україні, і охрестив кілька осіб. За 35 років О. Гейтвуд здійснив 22 подібні подорожі до СРСР. У 1975 році Біл Сьорсі почав привозити у країну групи американських студентів. За вісім поїздок Б. Сьорсі також провів кілька хрещень. Айк Гамільтон продовжив роботу Б. Сьорсі у 1982 – 1985 роках. У 1984 році Дж. Рік Пінчук заснував в Онтаріо (Канада) місію – Слов'янське Євангельське Служіння (SEM), що стала працювати цілеспрямовано на Україну [10, с. 215].

У 80-х роках ХХ століття починається активна діяльність Східно-Європейських Місій (ЕЕМ) зі своєї штаб-квартири у м. Відні (Австрія). Ця діяльність була, перш за все, спрямована на переклад і розповсюдження Біблії та іншої християнської літератури в країнах Східної Європи. У 1988 – 1989 роках ЕЕМ, що створена ще у 1961 році в Техасі (США), починає розповсюджувати у Радянському Союзі, в тому числі й в Україні, Біблії і Нові Заповіти російською мовою. Ця організація за період з 1974 по 2003 рік поширила для країн Східної Європи більше 8 млн примірників літератури двадцятьма мовами [9, с. 362].

Протягом 80-х років ХХ століття Стефаном Білаком з Швейцарії, Іваном Колесніковим з Монреаля (Канада) і Всесвітнім Християнським Радіомовленням проводились постійні радіопередачі на Україну. Їх було повністю заглушено спецслужбами Радянського Союзу у 1988 році [10, с. 215].

Того ж року І. Колесніков вперше приїхав в Україну (міста Донецьк, Слов'янськ), де мав можливість проповідувати у громадах євангельських християн-баптистів (ЄХБ) (сам І. Колесніков родом з м. Слов'янська, Донецька область). У 1989 році І. Колесніков охрестив 7 осіб у місті Слов'янську. У 1990 році у містах Донецьку та Слов'янську ще за часів Радянського Союзу було зареєстровано 2 громади Церкви Христа. Так було закладено початок процесу утворення Церков Христа в Україні й у Донецькій області, де зараз сконцентровано більше 60% усіх громад України. У 1991 році І. Колесніков вже охрестив багато людей у містах Одеса, Слов'янськ, Донецьк і Київ. До початку 1990-х років в Україні також працював Алієн Борден, а в 1991 році Девід П. Сміт. Сем Гант і Гарольд МакМартрі приїжджають у 1991 році в Одесу, щоб працювати у церкві, яку заснували Джей Янг і Том Уест. У 1991 році Ренді Бектон, Гарольд Хайзеліп і Глен Оуен провели кілька християнських семінарів і зібрань у Києві. У цей період поштою було розповсюджено 60 000 Біблій. Стефан Білак і Джек Бойд починають проповідувати на території Західної України. Джим І. Валдрон і Ернест Баметт охрестили 138 осіб у 1991 році в Києві. Дж. Валдрон у 1992 році відкрив у Києві школу для проповідників. У 1991 році Прентіс Мідор-молодший провів євангелізаційну кампанію у Києві й охрестив 26 осіб. У тому ж 1991 році Ернест Баметт і Джим І. Валдрон заснували Центральну церкву у місті Києві [10, с. 216].

Як слушно зауважує Л. Филипович: «Після здобуття незалежності в 1995 році Україна поступово входить в світову співдружність народів, а відповідно й у світовий релігійний простір» [11, с. 16]. А в іншій статті Л. Филипович пише: «Новітні рухи, з якими познайомилися Україна в останні роки, не є наслідок внутрішнього розвитку українських релігій, модернізації традиційних церков, змінами в українській ментальності. Вони експортовані в Україну, бо є результатом діяльності проповідників ті місіонерів з інших країн» [2, с. 271]. Це знайшло повне підтвердження в історії розвитку Церкви Христової в Україні.

У 1992 році Рік Пінчук приїхав до Києва для здійснення керівництва, навчання й укріплення українських Церков Христа, а також для організації оперативного центру для розповсюдження Біблії й іншої християнської літератури та налагодження контактів за сприяння SEARCH TV мовлення. 5000 Біблій українською мовою, 2000 брошур і Біблійних заочних курсів було надано у 1993 році через Ukrainian Western Command

Ндґ у Львові. З 1994 року близько 100 членів церкви Хайленд Стріт (м. Мемфіс, штат Теннесі) здійснили 20 поїздок до Києва, Білої Церкви і Василькова (Київська область). Вже на початку виникнення церков в Україні відобразились усі американські проблеми, про що справедливо пише П. Павленко [8, с. 350]. Центральна Церква Христа у місті Київ була створена за зразком консервативних американських церков. Інші церкви у місті Києві в 90-х роках ХХ століття були більш зорієнтовані на українську традицію і відображали більш прогресивні погляди. Така ситуація відображала зв'язок «материнських» американських церков зі своїми «дочірніми» українськими. Зв'язок цей був як духовним, так і матеріальним, тому що багато проблем (оренда приміщень, оплата проповідникам і перекладачам, утримання місіонерів, надання допомоги нужденним) фінансово вирішували американські церкви. З одного боку, це полегшувало існування українських громад, а з іншого – гальмувало їх становлення як незалежних і самоврядних Церков Христа в Україні, ставлячи їх у залежність від «материнських» церков з США, у тому числі й від певної духовної позиції. Як зазначає П. Павленко, «кожне новітнє віровчення, яке поширюється в Україні місіонерами, несе в собі конкретну, поруч з релігійною, культурну матрицю тієї національної культури (і цей елемент навіть подекуди міцніший за релігійний), в надрах якої воно формувалося. Зрозуміло, що нехристиянські конфесії, як наприклад, Церква Христа... вмістила в собі дух американської світської і національної культури» [12, с. 176].

Найбільший розвиток Церкви Христові отримали на території Донецької області. Вже на кінець 1994 року в області виникло 16 громад, 10 з яких у місті Донецьку. Саме тоді за аналогією до «Біблійного поясу» у США (штати, де зосереджено більше за все християнських громад, в тому числі й конгрегацій Церкви Христа) цей регіон американські місіонери почали називати «Біблійним поясом» України. Це підтверджує тезу Л. Филипovich про те, що «зруйнована внаслідок урбанізації традиційна релігійність, як і взагалі традиційний уклад життя з його особливим впливом громадської думки на поведінку людини, виявилися найкращим ґрунтом для поширення саме нових релігій з їх неприйняттям традиції» [9, с. 268].

У 1992 – 1993 роках у Донецькій області пройшли євангелізаційні кампанії, організовані віруючими Церкви Христа з Кентуккі, Теннесі та інших регіонів США. У травні 1993 року виникає Центральна громада Церкви Христа міста Донецька (Ворошиловський район), яка зареєструвала свій статут у березні 1994 року.

У жовтні 1993 року у Центральну Церкву Христа міста Донецька приїхала сім'я Леона (Санні) Харта з церкви м. Елізабеттауна (штат Кентуккі), а у березні 1994 року у м. Донецьк на допомогу родині Хартів приїхала ще одна родина місіонерів – Крейг і Марша Хайнс. Саме ці дві сім'ї взяли активну участь в організації великої євангелізаційної кампанії у червні 1994 року, в результаті якої в усіх дев'яти районах м. Донецька виникли громади Церкви Христової. Кампанію очолив Едді Клоер за допомогою Дуга Вамаду, Леса Фергюсона, Леона (Санні) Харта і Крейга Хайнса. У євангелізаційній кампанії взяли участь більше 200 американських християн з Хантисвілла (штат Алабама), Панаколи (штат Флорида), Мускоги (штат Оклахома) і Ричмонда. Всю організацію взяла на себе Церква Христа м. Елізабеттауна (штат Кентуккі). Було охрещено 1200 осіб у м. Донецьку, а на території Донецька та Донецької області було утворено 12 церков.

З місіонерським візитом у м. Донецьк приїжджають також Кім Уорн, Кейсі Джуліан, Беккі Ла Ру. Саме в цей період починають прибувати у м. Донецьк для роботи з місцевими церквами місіонери, які зробили особливий внесок у розвиток Церкви Христа в Україні: Керол Бейлі, Роджер Томпсон, Девід Деффенбау, Джон Кахельман, Денні Круз, Стен Браєн та інші. Масштабні літні євангелізаційні кампанії стали своєрідною традицією протягом 90-х років ХХ століття.

Крім міста Донецька євангелізаційні кампанії й активна місіонерська діяльність проводились у 1994 році в Одесі, Маріуполі, Макіївці, Єнакієвому, а у 1995 році – в Одесі, Дружківці, Макіївці, Мелітополі, Ірпені Київської області, але вже за участі і українських віруючих.

У 90-х роках ХХ століття в Україні з'явилися і перші навчальні заклади, крім тих, про які ми вже згадували (у містах Горлівка і Краматорськ). Це була Донецька школа Біблії та Євангелізму (філія міжнародного університету «Сансет», Лаббок, штат Техас), Міжнародний Християнський університет (м. Київ), Київський біблійний університет і Міжнародний університет (м. Одеса).

На початок 2000-х років вже виросло ціле покоління українських лідерів Церкви Христової. Вони ставали все більш активними у місіонерській діяльності, самостійно проповідували, проводили євангелізаційні кампанії та виховували віруючих. Особливо варто відзначити таких лідерів, як Артур Оганов, Олександр Прокопчук, Роман Михайлов, Леонід Крижановський, Володимир Коханов, Володимир Волков, Микола Мандриков, Сергій Поздняков, Олександр Кобзєв, Денис Лапін, Дмитро Грищук, Євгеній Францук і багато інших.

З кінця 90-х років ХХ століття починає виходити постійна телевізійна програма «Церква Христова», незмінним ведучим якої є вже відомий на всю Україну проповідник і лідер громади Церкви Христової, що збирається у центрі м. Донецька, Олександр Прокопчук. Його діяльність, яка має великий успіх в Україні, підтримують Денні Круз і Стен Браєн, а також Церква Христа з Атланти (штат Джорджія).

Велику роботу проводять і місцеві громади Церкви Христової. Восени 2009 року за ініціативою Олександра Прокопчука і Церкви Христової у м. Донецьку, у якій він проповідує, відбулось спільне богослужіння Церков Христових з різних регіонів України у Донецькому обласному драматичному театрі, на якому були присутні гості з США і Росії. Олександр Прокопчук є не тільки провідним телепроповідником у Церкві Христовій в Україні, проповідником у церкві, активним релігійним діячем, але також і головним редактором журналу «Натхнення». Церква Христова», що видається з 2006 року.

Олександр Прокопчук, Денні Круз і Стен Браєн протягом кількох років регулярно проводять відкриті християнські семінари у Криму, куди приїжджають не тільки члени Церков Христових в Україні, але й представники інших конфесій. А Стен Браєн організував і постійно проводить пісенні форуми для українських віруючих, наполягаючи, щоб вони вчили православні та українські народні духовні пісні і збагачували цим скарбом своє служіння.

Підбиваючи загальні підсумки історії Церкви Христової в Україні, можна виділити за двадцять два роки її діяльності (1990 – 2010) такі періоди.

I. Місіонерсько-євангелізаційний період (1990 – 1999).

Це час активної діяльності американських Церков Христа в Україні, що особливо яскраво проявилось у масових євангелізаційних кампаніях, великій кількості американських місіонерів, виникненні й зростанні українських Церков Христа і масових хрещеннях.

II. Період вкорінення у національний ґрунт і поява своєрідності українських Церков Христових (2000 – 2005).

У цей період проявилися консервативні й прогресивні тенденції – як серед американських місіонерів, так і серед церков, що виникли в Україні. У цей час завершується активне зростання церков і з'являються нові форми церковної організації, реєструються українські місії та духовні навчальні заклади.

III. Період стабілізації у діяльності Церков Христа в Україні (2006 – 2012).

Цей період характеризується значно більшою самостійністю українських церков, зменшується вплив на них з боку Церков Христа із США.

Аналіз кількісного складу запрошених місіонерів Церкви Христової з США на прикладі **Донецької області** демонструє їх різке зменшення вже у 2003 році. Якщо у 90-х роках цей показник достатньо стабільно тримався на рівні 260 – 279 осіб на рік, то у 2003 році в область приїхало лише 92 місіонери, у 2004 – 118 осіб, у 2005 – 112, у 2006 – 52, у 2007 – 14, у 2008 – 53, а у 2009 – знов лише 14 осіб. Таке різке зменшення активності місіонерів з США є досить показовим. За підсумками 2009 року процентне відношення місіонерів Церкви Христової по відношенню до місіонерів інших конфесій на території Донецької області становило лише 8% (для порівняння: у 1994 – 40%, у 1995 – 44,4%, у 1996 – 42,3%, у 1997 – 38,2%, у 1998 – 35,2%, у 1999 – 29%, у 2000 – 31%, у 2001 – 39,7%, у 2002 – 31,8%, у 2003 – 20,3%, у 2004 – 28,5%, у 2005 – 32%, у 2006 – 31,5%, у 2007 – 9%, у 2008 – 25,4%). У 2009 році був найнижчий відсотковий показник, як у абсолютних цифрах, так і в процентному вираженні. Кількість громад Церкви Христової зростала таким чином: на 1 січня 1996 року громад Церкви Христової у Донецькій області було лише 9, на 1 січня 1999 – 32 громади, на 1 січня 2000 – 43; на 1 січня 2001 – 49; на 1 січня 2002 – 53; на 1 січня 2006 – 62; на 1 січня 2007 – 63. На 1 січня 2012 року в області діяло 72 релігійні організації цієї церкви, в число яких окрім 64 громад, увійшло 2 духовних центри, 3 місії та 3 духовних навчальних заклади.

Така тенденція спостерігається в усіх регіонах України, де присутня Церква Христа. З 27 адміністративних регіонів (24 області, АР Крим, м. Київ та Севастополь) цей рух має зареєстровані громади лише у 13 (12 областей та м. Київ). Крім того, є велика кількість громад, що ще знаходяться поза реєстрацією, наприклад, в АР Крим (Феодосія, Сімферополь), в м. Севастополі і в інших регіонах.

Згідно зі статистичним звітом Державного Комітету України у справах національностей та релігій на 1 січня 2010 року в Україні діяло 118 офіційно зареєстрованих організацій Церкви Христової. З них: 2 духовних Центри (практично не функціонують, за виключенням програм МБШ, що веде Центр «Благовіст»), 3 місії, 3 духовних навчальних заклади (Біблійний інститут «Благовіст» фактично не діє) (усі центри, місії та духовні навчальні заклади зареєстровані на території Донецької області) і 110 громад (з них 61 на 2010 рік на території Донецької області). Офіційно зареєстровано 3 журнали («Істина сьогодні», «Мир», «Натхнення. Церква Христова» – усі в Донецькій області).

Середня кількість членів у громадах Церкви Христа – 25 – 35 осіб. Є громади, що нараховують 10 – 15 осіб, а є ті, що перевищують кількість у 100 – 150 осіб. Найбільшою не лише в Україні, але і в Європі є Церква Христа Петровського району м. Донецька, що нараховує близько 260 осіб (у 2003 році вона нараховувала близько 450 осіб, але в результаті відділення більш прогресивної частини громади на чолі з О. Прокопчуком, що заснували нову і швидко зростаючу церкву у центрі м. Донецька (Ворошиловський район), чисельність Церкви Христової Петровського району зменшилась.

Не всі громади виникли в результаті діяльності американських місіонерів. Серед церков немає жодної, яка б належала до Міжнародної Церкви Христа (Бостонський рух). Тому, аналізуючи історичний шлях руху Церков Христових в США та в Україні, можна дійти висновку, що ці конгрегації не є неохристиянськими у повному розумінні цього слова. Для Сполучених Штатів це вже аутентичний і досить респектабельний феномен, а для України Церкви Христові, хоч і є новим явищем, але таким, що дуже швидко вкорінюється в національний контекст.

Висновки, які можна зробити, аналізуючи діяльність Церкви Христової в Україні, такі. Своє розуміння теологічних і організаційних зразків новозавітної Церкви американські місіонери Церкви Христової почали активно впроваджувати в різних регіонах України, починаючи з перших років незалежності. Але найбільшого успіху вони досягли у Донецькому регіоні і Києві. Це було обумовлено урбаністичною специфікою, розмитістю традиційних національних цінностей та більшою індивідуалізацією приватного життя населення цих регіонів.

Необхідно зазначити, що зараз іде процес формування свого національного обличчя українських Церков Христових і зміна поглядів американських місіонерів на українську культуру та її традиції. Ця тенденція починає поступово набирати силу, що свідчить також про природний духовний імунітет і силу української національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колодний А. Україна в її релігійних виявах / Колодний А. – Львів : СПОЛОМ, 2005. – 336 с.
2. Филипович Л.О. Неорелігії України в епоху постмодерну // Християнство доби постмодернізму : [кол. моногр. / за ред. А. Колодного] / Л.О. Филипович. – Київ : Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2005. – С. 261-279.
3. Яроцький П. Інкультурація християнства в багатоманітні культури світу // Релігія – світ – Україна : кол. моногр. : в 3 кн. Книга I. Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу / П. Яроцький. – К., 2010. – С. 104-117.
4. Єленський В.Є. Релігія після комунізму / Єленський В.Є. – К. : Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, 2002. – 420 с.
5. Павленко П. Церква Христова в різноманітні її виявів / П. Павленко // Історія релігії в Україні : у 10 т. / за ред. проф. А. Колодного ; редколегія: А. Колодний (голова) [та ін.]. – Київ, 2010. – Т. 8: Нові релігії України. – С. 346-356.
6. Noll M.A. The old religion in a New world. The History of North American Christianity / Noll M.A. – Grand Rapids, Michigan/Cambridge, UK: William B. Eerdmans Publishing Company, 2002. – 340 p.
7. Garrett L. The Stone–Campbell Movement. An Anecdotal History of Three Churches / Garrett L. – Joplin, Missouri : College Press Publishing Company, 1985. – 739 p.
8. Холлуэй Г. Обновление народа Божьего. Краткая история Церквей Христа / Г. Холлуэй, Д.А. Фостер. – СПб. : Фонд Вита интернешнл, 2005. – 176 с.
9. Козловський І.А. Церква Христова / І.А. Козловський // Історія релігій в Україні / за ред. А. Колодного. – Т. 8. Нові релігії України. – Київ, 2010. – С. 356-368.
10. Lynn Mac. Churches of Christ around the World. Exclusive of the United States and Her Territories / Lynn Mac. – Nashville, TN : 21-st Century Cristian, 2003. – 232 p.
11. Филипович Л. Феномен неорелігій / Л. Филипович // Історія релігій в Україні : у 10 т. / за ред. проф. А. Колодного ; редколегія: А. Колодний (голова) [та ін.]. – Київ, 2010. – Т. 8: Нові релігії України. – С. 7-25.
12. Павленко П. Нетрадиційна релігійність в контексті національного / П. Павленко // Історія релігії в Україні : у 10 т. / за ред. проф. А. Колодного ; редколегія: А. Колодний (голова) [та ін.]. – Київ, 2010. – Т. 8: Нові релігії України. – С. 172-180.

И.А. Козловский

Церковь Христова (Church of Christ) в Украине: история проникновения и современное состояние
Статья посвящена рассмотрению становления реставрационной конфессии «Церковь Христова» (Church of Christ) в независимой Украине. Автор, анализируя деятельность Церквей Христовых на украинских землях, пришел к выводу, что за последние двадцать лет это реставрационное течение американского христианства стало частью современной религиозной жизни в Украине, пройдя сложный этап адаптации и инкультурации в украинский социокультурный контекст.

I.A. Kozlovsky

Church of Christ in Ukraine: History of Infusion and Modern Condition

The article devoted to the research of formation of restoration religious denomination of «Church of Christ» in independent Ukraine. The author analyzed the activities of Church of Christ in the territory of Ukraine. The author came to the conclusion that this restoration movement of American Christianity became a part of modern religious life in Ukraine over the past twenty years. This movement has passed difficult stage of adaptation and inculturation into Ukrainian sociocultural context.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2012.